

КАТЕГОРИЈА „КОНКРЕТНЕ ЦЕЛИНЕ” У ДИЈАЛЕКТИЧКОЈ МЕТОДИ МАРКСИЗМА

Проблематика дијалектичке методе и њене централне категорије *тоталитета* припада најкомплекснијим и најтежим аспектима марксизма. Уједно, њеним адекватним разумевањем отвара се пут ка аутентичном теоријском наслеђу марксизма и ка делотворном марксистичком истраживању и сазнавању савременог света.

На питању дијалектичке методе, посебно категорије *тоталитета*, сударају се, с једне стране, и (Хегеловим посредством) раздвајају марксистичко и грађанско мишљење, и с друге стране — на њему се диференцирају догматске и некритичке, (идеолошке), струје у самом марксизму од критичке и револуционарне суштине аутентичног марксизма.

Основна претпоставка од које се овде полази у разумевању дијалектичке методе јесте да је марксизам *мисао савремене епохе*, да једино он поседује теоријски потенцијал за целовито разумевање историјског догађања нашег доба, његових иманентних противречја и реалних могућности револуционарних промена.

При томе се марксизам не схвата као довршено знање — наслеђено од Маркса и Енгелса, које би само требало да се потврђује на емпиријском историјском материјалу. Такође, дијалектичка метода се не своди на неку општу „логичку форму кретања”, (као код Хегела), из које би произлазила правила „примене” методе.

Дијалектичка метода је утемељена на Марксовом материјалистичком схватању историје, (на његовим идејама о човеку као творцу сопствене историје, при чему је покретачка снага тог стварања и самостварања у *предметној делатности*). Иако учење историјског материјализма садржи и универзалне елементе разматрања друштвено-историјског процеса, оно се превасходно односи на законитости опстанка, развоја и преладавања капитализма. У том смислу марксистичка метода дијалектички рашићлавава и целовито обухвата друштвена догађања савремене епохе, управо полазећи од конкретно-историјски одређене *предметне делатности* — од дијалектике најамног рада радне снаге. У противречјима овог облика рада — који је специфичан за грађанску епоху, налазе се покретачке снаге и конституисања капитализма и могућности његовог укидања.

У противречјима категорије *радне снаге као робе* изражена је наведена дијалектика рада, тј. „производна бит” савремене епохе. Из ди-

јалектике „корисног рада“ радне снаге произлази и дијалектика „корисног“ и апстрактног рада“ радне снаге, а то је изражено у противречјима између њене „употребне вредности“ и „вредности“, односно, у иманентним противречјима њене „употребне вредности“. Пошто је у дијалектици „корисног рада“, коју противречја ове робе изражавају, управо садржана клица супротстављености универзалне људске праксе и капиталистичке праксе, радна снага претворена у робу представља хелијски облик испољавања дијалектике епохе. Сходно томе, теоријском репродукцијом почев од ове категорије, („почетак излагања“), може се извести категорија „конкретне целине“, тј. истинито као целина.

Захваљујући специфичној историјској улози — посредништву капитализма и индустријске производње у универзалном развоју људских суштинских моћи, људске стваралачке праксе и универзалне друштвености — и то управо због отуђујућег карактера тог капиталног посредништва, „мистификација капитала“ носи у себи фетишизацију те универзалне стваралачке људске праксе и њених резултата. Тако се наука, технологија, машинерија организација рада..., и целокупна култура, као историјски резултат друштвеног рада и развоја човекове материјалне и духовне праксе, приказују — у контексту њихове капиталистичке употребе, као производи самог капитала.

Са становишта радне снаге претворене у робу, мистификација је вишеслојна, а свакако је одређена положајем субјекта реалног процеса рада у капиталистичкој производњи. У фази робне размене за најамнику делује објективни привид еквивалентне размене између вредности новца добијеног за рад и утрошеног рада радне снаге („употребна вредност“ радне снаге), и тиме се закрива експлоатација неплаћеног рада радника. Међутим, фетишизам „употребне вредности“ радне снаге у противречности према њеној „вредности“ има и дубље слојеве — утемељене у самом производном раду. Плаћањем најамине за индивидуални рад закрива се друштвени карактер рада радне снаге; закрива се нужност и продуктивни допринос друштвене комбинације радова, као резултата самог друштвеног рада и његовог развоја. И још дубљи слој мистификације: плаћањем најамине за конкретну радну функцију, за упојединачени, издвојени рад — сведен на просту рутинску операцију, и плаћањем умношка простог рада, закрива се нужност активирања, (у сваком чину индивидуалне и групне производње), елемената стваралачке и самостваралачке праксе, историјски формираних људских способности, иницијативности...; и у вези са тим, закрива се и нужност класне борбе носиоца реалног процеса рада против капитала.

Значи, најамнина мистификује — не само неплаћени део рада, већ и елементе друштвености и стваралаштва који су у противречју са свођењем радне снаге на робу, а тиме она закрива и оно кључно — суштинску несводљивост савремене историјске праксе људи на најамни рад и на, (њему засновану), капиталистичку праксу.

У том смислу се овде заступа идеја да дијалектика „употребне вредности“ радне снаге, тј. противречја унутар „корисног рада“ радне снаге — између његовог стваралачког, праксисовског, друштвеног потенцијала и његовог дела који се троши и признаје као „апстрактни рад“ који је једнак најамнини, у ствари садржи клицу конкретно-историјске

дијалектике људске праксе. Отуда и идеја о категорији радне снаге претворене у робу као о „почетку излагања” „конкретне целине” савремене епохе — и у аспекту оног што је у њој дато, структурисано, „старо” (капитализам) и у аспекту оног што се у њој зачиње као „ново” (процес социјализма).

Импликације овако одређене везе између *основе методе* (историјског материјализма) и саме *дијалектичке методе* су вишеструке.

Као прво, немогуће је продрети у суштину друштвених догађања ако се апстрахује од човековог теоријског и делатног односа према природи. То из перспективе савремености указује на важност коју за марксизам имају природно-научна сазнања, проучавање законитости модерне индустрије, смисла научно-технолошке револуције итд. Отуд није случајно што је Маркс развио дијалектичку методу баш у *Критици политичке економије*.

Наведено омеђавање историјског материјализма и дијалектичке методе не пориче релевантност марксизма и за проучавање историје настајања капитализма као и целокупне преткапиталистичке историје. Дијалектика људске праксе, њен универзални развој кроз противречја *класног и људског* у доба капитализма, представља — у општим цртама, путоказ за разумевање развоја људске праксе кроз читаву историју класних друштава.

Надаље, развијање дијалектике епохе из дијалектике људског рада чини Марксову категорију *тоталитета* отвореном за *ново* и чини да марксистичко сазнање целине друштвено-историјских збивања уједно може да представља и *критику* те целине, односно — научно утемељење могућности социјализма.(1)

И коначно, пошто је марксистичка метода „душа садржаја” — у смислу да је њен прави задатак и циљ да захвати целину свога предмета, дијалектичка метода и посебно категорија *тоталитета* морају да прате промене у објективној дијалектици целине савремене епохе. Другим речима, у питању је теоријска репродукција промена које су се у току двадесетог века догодиле у оквирима грађанског друштва, (чија је целина била структурисана већ у Марксово доба, и код њега добила теоријски израз).

Теза о потреби надградње марксистичког становишта (теоријског наслеђа класика), у складу са променама у самом предмету сазнања има у подтексту схватање о неодвојивости „емпиријског истраживања” и „дијалектичког излагања”, као и схватање о два нивоа сазнања — то су апстрактно-теоријски и конкретно-историјски ниво марксизма.

Апстрактно-теоријски ниво марксизма тиче се основних теоријских поставки Марковог учења (и њихове надградње), које омогућавају разумевање реалних историјских тенденција нашег доба, и које су садржане у историјском материјализму (и у његовим оквирима — у критици идеологије, теорији класне борбе и теорији револуције), са

(1) Сходно томе, у разлици Хегелове идеалистичке и Марксове материјалистичке *Основе методе* је објашњење немоћи Хегеловог дијалектичког мишљења пред сазнањем *новог*, као и објашњење апологетског карактера његовог поимања целине грађанског друштва. Односно, ту се има објашњење контемплативног карактера Хегелове дијалектичке методе наспрот њеном практично-револуционарном карактеру код Маркса.

довршењем и научним утемељењем у *Критици политичке економије*, и, у њој иманентној, дијалектичкој методи.

Наравно, овде нису набројане никакве посебне марксистичке дисциплине, већ се ради о битним теоријским аспектима или моментима, који заокружују марксистички *целовити приступ анализи стварности*. Управо тај марксистички приступ или (апстрактни) теоријскометодолошки оквир представља основу, услов могућности и упутство за конкретне марксистичке анализе конкретних збивања у савременом свету. При томе, овај апстрактно-теоријски ниво јесте нужан али не и довољан услов конкретно-историјских анализа, које претендују да афирмишу актуални и аутентични марксизам. *Нужан* је, јер без адекватне категорије тоталитета (и унутар ње појама и могућности социјализма), није могућа ни адекватна стратегија социјализма нити на њој заснована конкретна социјалистичка пракса; *недовољан* је, јер без конкретних истраживања и анализа, без суочавања са стварним друштвеним збивањима и променама у светској целини и у њеним деловима, овај општи теоријско-методолошки оквир марксизма остаје садржински неконкретизован и практички неприменљив. И што је најважније — он увек изнова долази у опасност да окуша, да се схематизује, да изгуби везу са историјским догађањем, са радничким покретом и борбом за социјализам.

Окосницу наведеног *целовитог марксистичког приступа анализи савремености* представља Маркова категорија *конкретне целине* (конкретног тоталитета). У њеним одређењима је садржан теоријско-методолошки оквир, који на најопштијем нивоу теоријске анализе, омогућава обухватање светске целине савременог друштвено-историјског процеса.

„Конкретна целина”

Категорија *конкретне целине* у оквирима марксистичке дијалектичке методе може да се разматра у неколико димензија(2) — преко односа *целине и делова*, односа *појава и суштине*, преко *закона развоја целине*, затим као *целина друштвених односа*, тј. као *целина класа*, и из перспективе *субјекта* могућности њеног сазнања.

Однос *делова* и *целине* посматран у сфери економије („базе”), је однос производње, расподеле, размене и потрошње, који представљају чланове „једног тоталитета, разлике у оквиру једног јединства”, при чему је производња одређујућа за све друге делове, као и за њихове међусобне односе.(3) У оквирима целине друштвеног живота, го је однос „базе” и „надградње”, при чему је, опет, карактер материјалне производње одређујући за све друштвене облике и за њихове међусобне односе.

Методолошки гледано, то не значи да треба *редуковати* законитости појавних сфера правно-политичке и духовне „надградње” на апстрак-

(2) Анализирајући марксистичку методу, Косик говори о „тродимензионалности тоталитета”: „... Категорија тоталитета губи дијалектички карактер ако се схвата једино „хоризонтално”, као однос делова и целине, а занемарују се њене даље органске прте: њена „генетичко-динамичка димензија” (стварање целине и јединство противречности) и њена „вертикална” димензија, која је дијалектика појава и суштине.” Карел Косик, *Дијалектика конкретног*, Београд 1967, 78.

(3) Карл Маркс, *Основи критике политичке економије, Дела*, т. 19. 17.

тну законитост економских појава, већ да их треба „теоријски репродуковати“ из карактера предметне делатности и њиме одређене конкретно-историјске праксе. Ту се у однос делова и целине уклапа проблем *генезе* целине од хелијског облика противречја до „богатог тоталитета многих одређења и односа“. Наиме — у изналажењу хелијског облика противречја друштвене целине у дијалектици рада, налази се разлог примарности, детерминирајућег карактера производње, и то како у оквиру саме „базе“, тако и у оквирима целине „базе“ и „надградње“.

Пошто је у условима капиталистичког начина производње материјална производња, (реални процес рада), претворена у функцију производње вишка вредности, сви елементи друштвеног живота — одређени најамним обликом рада, представљају функције капитала, тј. представљају подређене делове целине капитала, као што је и хелијски облик противречја у свом испољавању, такође, одређен датом целином. Због тога се на нивоу непосредне датости — (у оквирима „мистификације капитала“), предметни, друштвени и духовни резултати људског рада појављују, прво — као независни од тог рада, и друго — као међусобно независни.

Дакле, ако би се остало на појавности свих момената друштвеног живота, међу њима — као апстрактним деловима, било би могуће успоставити само спољашње везе; („рђави тоталитет“). Ту се за дијалектичку рационалност поставља задатак одређења јединства *суштине* и *појава*.

То значи да треба заћи иза појавних сфера (делова), друштвеног живота — иза економских закона циркулације капитала и иза аутономних законитости догађања у међусобно изолованим областима права, политике, породице, културе ... Треба показати њихово унутрашње јединство засновано на карактеру предметне делатности, материјалне производње. Категорија *конкретне целине* се добија тек успостављањем унутрашње везе „производне бити“ и њених појавних манифестација. „Ријеч је стога о томе да се с једне стране појаве извуку из овог облика њихове непосредне датости, да се набу посредовања помоћу којих се оне могу свести на своју срж, на њихову бит и да се у њој схвате, и с друге стране да се доспије до разумијевања овог њиховог карактера, до њихова привида који је *нужан* облик њихова појављивања.“(4)

Управо на овом месту се показује унутрашња веза Марксовог новог схватања историје и његове критике идеологије.

Маркс показује да најамни карактер производног рада, класна подела рада, (са основним обликом поделе на умни и физички рад), представља суштину издељености људске конкретно-историјске праксе, осамостаљивања њених делова — а тиме је условљена и нужност њиховог *привиђања* разумском сазнању у лику *постварености* и *вечности*.

Сазнајни чин залажења иза непосредно датог света појава и њиховог повезивања са друштвеном *суштином* представља пут досезања категорије конкретне целине; уједно, то је пут скидања „вела вечности“ и „вела постварености“ са *делова* дате *целине*. Из одређености целине; а тиме и њених делова, производном суштином произилази историјски карактер — дакле, и *пролазност* дате конкретне целине и њених делова,

(4) Бепф Лукач, *Povijest i klasna svijest*, Zagreb 1970, 60.

у с друге стране — разоткрива се њихов карактер као „израз друштвених односа“.

Преко *дијалектике* рада успоставља се унутрашње јединство суштине и појава, делова и целине, као и геноза те целине у себи.

У иманентним противречјима најамног рада радне снаге налази се и полазиште *противречног* јединства суштине и појава, делова и целине и почетак генезе целине — дакле, и темељни израз *противречног карактера* конкретне целине.

Као што рад радне снаге није до краја сводљив на најамни рад, тј. њена „употребна вредност“ није идентична „вредности“ радне снаге као робе, и као што људска стваралачка историјска пракса није идентична са капиталистичком праксом — чијим посредством се, додуше, развија, тако ни конкретна целина савремене епохе није идентична са капиталистичким начином производње. Од почетка постојања капитализма, у раду радне снаге претворене у робу и, пре свега, у класној борби пролетеријата зачињу се клице могућности његовог превазилажења.(5)

Противречан карактер конкретне целине — заснован на противречјима његове производне *суштине*, условљава противречно испољавање дате целине у појавним облицима *старог и новог*, односно чини то да *и делови* противречне *целине* садрже у себи непомирљиву сукобљеност датог старог, и клица новог. Такође, у генетичко-динамичком аспекту установљене целине, показује се да ћелијски облик противречја — као закон *структурисања* целине, садржи у зачетку и претпоставке укидања ове структуре целине.(6)

Пошто карактер производње — на основу којег се конституише конкретна целина, одређује природу друштвених односа, категорије дате целине представљају у ствари „теоријске изразе, апстракције друштвених односа“, а сама конкретна целина може да се изрази и као *целина друштвених односа*. У условима класног карактера (најамног) рада, реч је о *целини класних односа*, односно — о *целини класа буржоизије и пролетаријата*.

Другим речима, разматрање конкретне целине — односа делова и целине, бити и појава, као и генезе дате целине је неодвојиво од разматрања друштвених односа који је карактеришу, тј. од одређења класа

(5) Наравно, „клица могућности“ не значи и гаранцију остваривања реалне могућности историјског развоја. То је место на којем је незаобилазно разматрање субјекта револуције и карактера класне борбе. Наиме, у мери у којој класна борба радника против капитала не доводи у питање темеље капитализма — експлоатацију и на њој засноване све облике алијенације, она остаје у границама капиталистичког начина производње живота и његових иманентних противречја; и с друге стране, у мери у којој она доводи у питање капиталистичку организацију рада, употребу науке, технологије, машинерије, ... капиталистички функционализовано образовање, васпитање, брак и породицу, становање, здравство, ... и уколико трага за, и изналази конкретна противрешења која бар у клици афирмишу социјалистичке вредности, у питању је збијска револуционарна пракса, као носилац реалне историјске могућности да „слобода сваког појединца буде услов слободе за све“.

Утолико, свако позивање на „гвоздену нужност“ укидања капитализма, по иманентној законитости — унутрашњој противречној логици капитала, (економистичка тумачења), представља израз идеолошког преузимања фетишизма радне снаге-робе као истине о њој.

(6) Косић на следећи начин исказује заснованост јединства свих наведених димензија конкретне целине у противречјима људског рада: „*Тоталитет без супротности је празан и непокретан, супротности изван тоталитета су формалне и произвољне...* Друго: тоталитет као концептуално средство схватања социјалних појава је апстрактан ако се не истакне да је тај тоталитет — тоталитет базе и надградње, њиховог узајамног односа, кретања и развоја, уз одређујућу улогу базе. А напокон, и тоталитет базе и надградње је апстрактан ако се не покаже да је то човек као *реалан историјски субјект* (= пракса), који у процесу друштвене продукције и репродукције ствара базу и надградњу, ...“ К. Косић, *Дијалектика конкретног*, Београд, 1967, 75. и 76.

које чине тај тоталитет. Лукач каже да грађанска наука стално размагра друштвене догађаје са становишта индивидуа. „А са становишта индивидуа не може произићи никакав тоталитет, него највише аспекти једног дјеломичног подручја, али то најчешће само фрагментарно: неповезане „чињенице“ или апстрактни дјеломични закони.“(7)

Становиште тоталитета је могуће тек у епохи грађанског друштва, јер тек она представља објективно структурисани тоталитет, и с друге стране, тек капитализам доноси могућност сазнања друштвене стварности као резултата људске делатности. Универзални карактер капиталистичке робне размене је посредовао, (иако на отуђен, постварен начин), у универзалном подруштвљавању друштвених односа. С тим у вези, тек у капитализму се друштвено раслојавање догађа на чисто класној основи, односно — тек у њему се класни односи разоткривају у својој економској суштини. Односи класа буржоазије и пролетеријата се показују као чисто економски, у смислу да је положај ових класа одређен, пре свега, њиховим местом у капиталистичком процесу производње.

Објективно произишле из економског тоталитета грађанског друштва, обе ове класе би могле да буду у ситуацији да сазнају тоталитет друштва. Међутим, само класна свест пролетаријата је објективно способна да дође до истинитог сазнања конкретне целине, што је у директној вези са класним положајем и интересима ове класе. Дакле, субјект тоталитета може да буде само пролетаријат.

Намеће се питање — због чега је *становиште тоталитета*, по својој суштини, једино могуће као *становиште пролетаријата*.

Објективни положај класа буржоазије и пролетаријата одређује и карактер њихових пракси, а тиме и домет њихове сазнајне праксе. Активност буржоазије се одвија у сфери робне размене, циркулације капитала. Због тога *становиште буржоазије*, (класична политичка економија) може да разматра капиталистички развитак једино из перспективе интереса *индивидуалног капиталисте*; сходно томе, грађанско мишљење пребива у границама законитости економских појава, и уопште на нивоу појавног, непосредне датости. Оно нужно остаје у сфери разумског сазнања посебних наука о друштву. У супротном, када би класна свест зашла иза закона појава, повезујући их са њиховом (противречном) производном суштином, она би стекла увид у *границе* капитализма и тиме би противречила класном интересу који изражава.

Због тога је проблем криза капитализма нерешив у оквирима грађанске теорије, и због тога се експлицитно не поставља питање покретачких снага друштвеног развоја, (извора вишка вредности), већ се оно мистификује у „искривљеној“ свести владајуће класе. И надаље, та „искривљена“ свест се претвара у „лажну“ свест, када она покушава да порекне објективност и нужност класне борбе, јер управо класна борба извлачи на површину истину о дијалектици најамног рада, као покретачкој снази развоја капитализма.“(8)

(7) Берић Лукач, *Povijest i klasna svijest*, Zagreb 1970, 85. (Надаље он одређује разлог „знанствено-методичке надмоћности гледишта класа) у супротности спрам гледишта индивидуума“ (у томе што „само класа може дјелатно прожети друштвену збиљу и промјенити је у тоталитету“.) *Ibid*, 98.

(8) *ibid*, 129.

Насупрот томе, пракса пролетаријата се изворно одвија у сфери производње. При томе је он и у реалном процесу рада и у целокупној репродукцији свога најамног бића изложен тенденцији капитала да га сведе на пуки објект, на робу. Међутим, пошто он на сопственој кожи доживљава универзално постварење капиталистичких односа, и пошто је то постварење у његовом случају доведено до свог врхунца — у тенденцији „безграничног заробљавања“ његове субјективности, он је приморан на пружање *отпора*. „Но управо тиме он бива тјеран над непосредности тога стања.“(9)

Пошто се у *класној борби* пролетаријата *откривају* покретачке снаге развоја капитализма, тј. стиче увид у противречну производну суштину капитализма, као и у њено повезивање са противречјима његове појавне сфере — показује се да је једино из перспективе ове класе могуће сазнање конкретне целине, у свим њеним наведеним димензијама.

За разлику од становишта буржоазије, становиште пролетаријата не разматра појаве искључиво са аспекта своје класе, већ „проблеме цијелога капиталистичког друштва разматра као проблеме класа које га конституирају, класа капиталиста и пролетера *као цијелокупности*“.(10)

Утемељењем конкретне целине у дијалектици рада, сазнање *целине* се претвара у њену *критику*. Пошто се у противречјима рада радне снаге као робе и у — њима изазваном, класној борби откривају покретачке снаге не само конституисањем капитализма, већ и његовог укидања, категорија *тоталитета* се показује као истински носилац *револуционарног принципа* марксизма — као становиште пролетаријата.

Објективна целина друштвеног догађања је иманентно противречна, у смислу да хелијски облик противречја из којег се она сама конституише, *од самог почетка* њеног структурисања носи клице, тј. ствара претпоставке њеног укидања. Стога дијалектичко излагање дате целине — као целине класа и класних борби, као јединства противречне суштине и њених појавних манифестација, као односа делова и целине — у свим овим димензијама пружа увиде у *елементе новог*. Наравно, при томе дијалектичко сазнање има различити положај и моћ обзиром на то да ли се односи према структурисаној целини — оној која је изграђена у свом сопственом времену, или према ономе што се тек зачиње у свом (будућем) сопственом времену.(11)

Надаље, да би категорија конкретне целине до краја била одређена — потребна је конкретизација наведене тезе по којој она мора да репродукује промене које су се у оквирима савремене епохе догодиле током двадесетог века.

Маркс је спровео дијалектичко рашчлањавање, тј. дијалектичко излагање конкретне целине епохе у *Критици политичке економије*. „Теоријском репродукцијом од апстрактног до конкретног“ приказана је иманентна генеза целине, пре свега, у оквирима економије капитализма, односно — успостављено је јединство између производне суштине капи-

(9) *ibid.*, 254.

(10) *ibid.*, 85.

(11) Видети о томе: Ј. Аранђеловић, *Дијалектичка рационалност*, Београд 1981, 283.

тала и законитости његових појава, (структуре). Неодвојиво од тога — изложено је и јединство делова економског тоталитета, као детерминисано примарним значајем капиталистичке производње.(12)

Битно је питање — да ли су у Марксовом наслеђу и у његовој крени — *Критици политичке економије*, развијене у потпуности све теоријско-методолошке претпоставке за разумевање дијалектике епохе у веку и актуалној историјској ситуацији у којој ми живимо, дакле — и за разумевање стварног развоја социјалистичке праксе.

Могло би се рећи да су оправдана указивања на „ограниченост“ Марксових анализа у *Капиталу*, у смислу да је он дијалектику епохе и револуционарни потенцијал класне борбе разматрао углавном онако како су се испољавали унутар структуре капитала и целине капиталистичког начина производње живота. Пошто је та „ограниченост“ објективно условљена затвореношћу дијалектике епохе, дакле — и саме класне борбе пролетаријата унутар граница капиталистичког начина производње, објективно прекорачење тих граница у веку након Марксовог живота мора у марксизму да добије свој теоријски израз.

Најме, капитализам, а тиме и његове класе буржоазије и пролетаријата су се у овом столећу структурисали на светском нивоу. Због тога структура капитала, структура класа и класних борби не могу више да се разматрају изоловано — у оквиру једне капиталистичке земље, (макар она била и најразвијенија).

Затим, у двадесетом веку су се догодили покушаји и практичке критике грађанског друштва; дошло је до покушаја реализације *новог* у социјалистичким револуцијама у неким земљама неразвијеног капитализма као и у антикапиталистичкој борби у земљама развијеног капитализма. То има за консеквенцу да разматрање класне борбе не може више да се затвори само у границе капитализма — чак и када се он схвати као структурисан на светском нивоу.

Објективно гледано, то значи да се дијалектичка епоха изоштрила, да њена противречја више нису затворена у оквиру капиталистичког начина живота. А са становишта дијалектичког сазнања, то указује да категорија тоталитета мора да обухвати светску целину структуре капитала и уједно светски процес (зачињања) социјализма. Надаље, то значи да марксистичка *критика* мора да обухвати и појавне манифестације „новог“.(13)

При томе, јединствено полазиште критике и *старог* и *новог* јесте у противречјима конкретно-историјски одређене предмете делатности — у дијалектици најмног рада. *Ново* је само оно што ствара услове за укидање најмног рада и класне егзистенције људи, а критика „новог“ је у

(12) При томе, са резервом треба узети формулацију о дијалектичком излагању *економског тоталитета*. Јер, опстанак капиталистичког начина производње подразумева сталну репродукцију класа и класних односа, а пре свега — репродукцију најамне радне снаге. Како се њена репродукција врши ван реалног процеса рада — у свим облицима друштвеног живота радника, то се елементи правне, политичке, културне надградње... јављају као функције капитала. Већ то указује да се категорије капитала не могу посматрати искључиво као економске.

(13) О томе читамо код Аранђеловића: „Тачно је, дакле, да се сазнање, утемељено на дијалектичком приступу, као критика грађанског света појављује у битном као порицање, као разарање целине тога света. Насупрот томе, у односу према новом што се у нашем времену зачиње, критика је усмерена ка успостављању целине — ново је, апстрактно говорећи, на удару критике управо зато што је и утолико уколико је оно, у свом посебном облику запрека слободном кретању ка целини“. *ibid.*, 322.

функцији разобличавања његових идеолошких мистификација, као и у теоријској и практичкој афирмацији онога што у њему, (било да се ради о земљама раног социјализма или развијеног капитализма), збиљски има социјалистички садржај.

Треба рећи и то да из овде изведеног тумачења марксистичке категорије конкретне целине следи одређени начин разумевања односа категорија *структуре* и *целине*, *структуре* и *процеса*, тј. односа *целине* према *структури* и *процесу*.

Целина савремених светских збивања, тиме и њена теоријска репродукција, није сводљива на структуру капитала, ни када је она схваћена само као економска структура, ни онда када је одређена као структура целине капиталистичког начина производње и репродукције живота. Капиталистички начин производње није идентичан са структурисањем по законима и у функцији капитала, у смислу да противречни процеси — иманентни целини грађанског друштва носе клицу новог типа праксе, производње и репродукције живота. Поготово, социјалистичка пракса није сводљива ни на какву структуру, систем, ... (као ни на постулат). Она је, пре свега, светски процес тражења (лутања) и изнатажења нових решења за људске односе и облике живљења, другачије од класних.

Можемо закључити да се светска *конкретна целина* успоставља као противречно јединство (светске) *структуре* капитализма и (светског) *процеса* социјализма, на основу јединственог полазишта у противречјима *производне суштине*, (најамног рада). Успостављањем ове унутрашње везе противречних *појавних манифестација* са њиховом противречном *суштином* — превазилази се могуће становиште *псеудоконкретности*, тј. *рђавог (конкретног) тоталитета*“, које би ове облике појава фиксирало и приказивало их — изоловано или заједно узете, као суштину саму.

SUMMARY

THE CATEGORY OF „CONCRETE TOTALITY“ IN DIALECTICAL METHOD OF MARXISM

The „Concrete totality“ is the central category of Marx's dialectical method, and the way how this concept is interpreted makes the essential difference between marxistic and bourgeois way of thinking. There is, also, the point for diversion between, on one side, dogmatic and uncritical currents in Marxism itself and, on the other side, the critical and revolutionary meaning of authentic marxism.

Marxistic point of view refers to the totality of the contemporary epoch, tending to be in the same time the critical presentation of Capitalism and, also, the scientific explanation of the real possibility of Socialism.

Concerning the category of „Concrete totality“ — framed in such a way, as the „beginning“ of their „dialectical presentation“ is to be taken the category of *the labour force as the commodity*. That's because in its contradictions, (between its using value and value, as well as in its using value alone), in elemental form presented the contradiction inside the concrete-historical (contemporary) praxis — the contradiction between

capitalistic development and the development of universal, creative human praxis, (which is mediated by capital, but essentially overwhelms his frames — both in the real working process and, also, in the class struggle against the capital). Respectively, this category contents in the same time the beginning of the capital's constitution and, also, the „seed” of the possibility for his abolition.

The dialectical presentation from the „beginning” to the „Concrete totality”, the „theoretical reproduction from abstract to concrete”) means the dynamic-genetical dimension of the category of „Concrete totality”; and that her dimension is not in any way to be diverted from her meaning the relation of *phenomena* and *essence* (vertical dimension), as well as the relation of *parts* and *totality* (horizontal dimension). There are, also, not to be neglected the dimensions in which this category represents the totality of social relations, respectively — the totality of two classes (bourgeois and proletarian one), and in which is treated the *subject* of her comprehension.

The category of „concrete totality” — determined in such a way, is supposed to be the abstractive, theoretical-methodological frame or instruction for concrete-historical, (empirical) investigations of contemporary social processes from the marxistic point of view.

RÉSUMÉ

LA CATÉGORIE ET LES „ENSEMBLES CONCRÈTS” DANS LA MÉTHODE DIALECTIQUE DU MARXISME

„L'ensemble concret est la catégorie centrale de la méthode dialectique de Karl Marx et sur son explication se séparent l'opinion bourgeoise et marxiste; de même, en cette situation se différencient les courants dogmatiques et non-critiques dans le marxisme même de l'essence critique et révolutionnaire du marxisme authentique.

Le marxisme est la *pensée intégrale* de l'époque contemporaine comme simultanément l'exposé critique du capitalisme et l'établissement des fondements scientifiques de la possibilité réelle du socialisme.

„Le commencement de l'exposé” de l'ensemble concret ainsi détermine est la catégorie la *force de travail en tant que marchandise*, car dans se contradictions (entre la valeur d'usage et la valeur, c'est-à-dire au sein même de sa valeur d'usage), sont élémentairement exposées les contradictions de la pratique historico-concrète (contemporaine) des hommes- la contradiction entre la type capitaliste du développement et du développement de la pratique humaine créatrice, universelle (qui s'interpose par la capital, mais dépasse largement ses cadres — tant dans le processus réel du travail que dans la lutte des classes du travail contre la capital). En d'autres termes cette catégorie continent en même temp le commencement de la constitution du capital eat le germe de la possibilité de son abolition.

L'exposé dialectique du „commencement de la l'exposé” jusqu'à „l'ensemble concret” („la reproduction théorique de l'abstrait vers le concret”) représente la dimension dynamico-génétique de la catégorie de „l'ensemble concret”, qui est entièrement inséparable de sa dimension du rapport *fait* et *essence* (la dimension verticale, ainsi que de sa dimension du rapport des *paries* et de *l'ensemble* (la dimension horizontale). De même il est impossible de négliger les dimensions de l'examen de cette catégorie en tant qu'expression de *l'ensemble des rapports sociaux*, c'est-à à dire de *l'ensemble des classes de la bourgeoisie et du prolétariat* et son examen au point de vue du *sujet de la connaissance* de l'ensemble.

La catégorie ainsi déterminée de *l'ensemble concret* représente le cadre abstrait théorico-methodologique ou l'instruction pour les recherches concrètement historiques (empiriques) des événements sociaux contemporains du point de vue marxiste.